

บทที่ ๒

พุทธจักรวาล

๒.๑. บทนำ

จักรวาลแบบพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นจักรวาลแบบรวมศูนย์ มีเขาสีเนรุเป็นศูนย์กลาง รายล้อมไปด้วยทะเลและเทือกเขาวชิรา เป็นจักรวาลที่จัดลำดับที่ตั้งตามระดับของการทำความดีเมื่อครั้งเป็นมนุษย์ หรืออาจจะกล่าวว่าเป็นโครงของจักรวาลทางจิต โดยถือเอาภพของมนุษย์และสัตว์ดิรัจฉานเป็นดินแดนอยู่ตรงกึ่งกลางของจักรวาลที่ตั้งอยู่ในแนวตั้ง เขตแดนที่ได้รับสุขเวทนาหรือไม่สุขไม่ทุกข์ ซึ่งมีภพภูมิอยู่สูงกว่าภพของมนุษย์ เป็นดินแดนของผู้เคยกระทำความดีในครั้งที่เป็นมนุษย์ ได้แก่ ดินแดนของสวรรค์และพรหม ส่วนพวกที่อยู่ต่ำกว่าดินแดนของมนุษย์ เป็นพวกที่ได้รับทุกข์เวทนาจากที่เคยกระทำความชั่วเมื่อครั้งยังเป็นมนุษย์ ได้แก่ พวกเปรต อสุรกาย และสัตว์นรก

เรื่องจักรวาลเป็นเรื่องลึกลับซับซ้อนยากที่จะเข้าใจ ด้วยเหตุนี้เองพระพุทธองค์จึงจัดให้เป็นหนึ่งในสี่ ในเรื่องที่ไม่ควรศึกษาเรียกว่า อจินไตย^๑ “ความคิดเรื่องโลก” มีความหมายว่าไม่ควรสงสัยใน ไครสร้างดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ ไครสร้างมหาปฐพี ไครสร้างมหาสมุทร ไครให้สัตว์เกิด ไครสร้างภูเขา ไครสร้างต้นมะม่วง ต้นตาล และต้นมะพร้าว เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นเป็น ๒ ประเด็นสาเหตุที่จัดเป็นอจินไตย

ประเด็นที่ ๑. เป็นเรื่องของขีดจำกัดของเครื่องมือและองค์ความรู้เรื่องของจักรวาลเชิงประจักษ์ในยุคนั้นยังไม่มีพอที่จะตรวจสอบเรื่องเหล่านั้น จึงทำให้เป็นเรื่องยากที่จะอธิบายเข้าใจได้อย่างชัดเจน

ประเด็นที่ ๒. เพื่อหลีกเลี่ยงคำถามต่อยอดที่ไม่มีทางจบได้ ถ้าถามหาผู้สร้างไปเรื่อย ๆ ไม่มีวันจบ และถึงแม้จะอธิบายอย่างไรก็ตามองค์ความรู้ของคนในครั้งนั้นยากที่จะจินตนาการเรื่องของจักรวาลได้ และประกอบกับการที่พระพุทธศาสนาปฏิเสธผู้ที่เป็นต้นกำเนิดของทุกสิ่ง

^๑ อจินไตย(เรื่องไม่ควรคิด)มี ๔ ประการนี้บุคคลไม่ควรคิด ไครคิดพึงมีส่วนแห่งความเป็นบ้า ความเดือดร้อนอจินไตย ๔ ประการ คือ ๑. พุทธวิสัยของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ๒. ฌานวิสัยของผู้ได้ฌาน ๓. วิบากแห่งกรรม ๔. ความคิดเรื่องโลก ที่มา: อ. จตุ. (ไทย) ๒๑/๗๗/๑๒๒.

หรือพระเจ้า ซึ่งคนในครั้งกระนั้นเชื่อเรื่องพระพรหมเป็นผู้สร้างโลก ด้วยหลักอภิปัจจัยตานี้ คำถามจึงอาจจะตอบไม่รู้จบสิ้นต้องอธิบายกันยาว

แต่เรื่องของโลกและจักรวาลหาใช่เรื่องที่ยากจะศึกษาสำหรับในสมัยนี้ เพราะมีเครื่องมือและเทคโนโลยีที่ดีพอแล้ว แต่ในครั้งนั้นเป็นการยกเพื่อใช้เป็นอุปการณ์เพื่อให้คลายความยึดมั่นถือมั่นในโลกและจักรวาล ที่คนส่วนมากในยุคนั้นเชื่อว่ามันเที่ยง ซึ่งพระองค์ทรงชี้ให้เห็นว่า แม้แต่โลกเองก็ยังคงดับสิ้นไม่เหลือ^๒ เพราะในท้ายที่สุดโลกที่วนาอยู่กลับเป็นที่ไม่น่าอยู่อีกต่อไป มันจะร้อนเป็นไฟในอนาคตกาลด้วยพุทธานุชาตซึ่งเป็นหนึ่งในอจินไตย ที่จะหาเหตุผลว่ายังรู้เรื่องต่าง ๆ ได้อย่างไร โดยเฉพาะเรื่องโลกและจักรวาลซึ่งเป็นสิ่งที่ยาก ดูเหมือนว่าอจินไตยซ้อนอจินไตยอีกทีหนึ่ง

จากพุทธานุชาตนี้ทำให้เราทราบว่า การรู้โดยวิธีของปัญญานั้นไม่ต้องใช้เครื่องมือทางวิทยาศาสตร์มากมายเลย เสมือนเป็นการรู้แบบการถ่ายโอนข้อมูลแบบคอมพิวเตอร์สู่อุปกรณ์บันทึกความจำ ข้อมูลอันหลากหลายถูกถ่ายโอนอย่างเต็มที่ อย่างเช่นพระไตรปิฎก ๔๕ เล่มถูกรู้โดยการส่งต่อให้อีกเครื่องหนึ่งได้เพียงในไม่กี่วินาที ถ้าเรากดคำสั่งว่า “SAVE” การรู้จึงเกิดขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับที่พระพุทธองค์ทรงกล่าวถึงความรู้ของพระองค์เองว่า ต้องกำหนดรู้ถึงจะรู้ ไม่ใช่ทรงเก็บข้อมูลไว้ที่พระองค์ตลอดเวลา เหมือนว่าพระองค์รู้แหล่งที่จะไปดึงข้อมูลมาอธิบาย^๓

๒.๒. โครงสร้างของจักรวาลแบบพุทธ

จักรวาลตามแบบของพระพุทธศาสนา เป็นจักรวาลในแนวดิ่งที่เอาพื้นฐานของความสัมพันธ์ของจิตใจกับแดนเกิดหรือแดนที่จะไป โดยกำหนดความสูงต่ำของดินแดนต่างๆ ตามกรรมที่เคยทำไว้ในสมัยเมื่อครั้งยังเป็นมนุษย์ หรืออาจเรียกว่าเป็นจักรวาลที่ยึดเอาวิบากกรรมเป็นที่ตั้งของเขตแดน โดยกำหนดให้เส้นแกนแนวราบของจักรวาลเป็นภพของมนุษย์และสัตว์ หรือโลก สูงจากโลกขึ้นไปเป็นสวรรค์และพรหมโลก ที่ต่ำกว่านั้นเป็นพวกกระทำความไม่ดีมาได้แก่ชั้นของเปรต อสุรกาย และนรกภูมิ ที่ใจกลางของจักรวาลมีเขาสินธุเป็นแกนกลาง ผู้วิจิตรได้จัดแบ่งภพภูมิตามเงื่อนไขของวิบากกรรมที่เกี่ยวข้องกับสถานที่เกิด ภพส่วนใหญ่จะมองไม่เห็นยกเว้น มนุษย์และสัตว์ ภพอื่น ๆ แม้จะส่องกล้องอวกาศไปยังท้องฟ้า และขุดลึกลงไปใต้ดิน ก็ไม่พบน่าจะเป็นดินแดนอีกรูปแบบหนึ่งซึ่งเป็นมิติที่ซ่อนเร้นนอกเหนือจาก สามมิติอย่างโลกมนุษย์

^๒ อ. สดุด. (ไทย) ๒๓/๖๖/๑๓๒.

^๓ ม. ม. (ไทย) ๑๓/๒๔๒/๒๑๗.

จักรวาลทางพระพุทธศาสนาที่กล่าวไว้ในเตฏุมิกถาได้แบ่งดินแดนของสัตว์ไว้ ๓๑ ภูมิ หรือกล่าวโดยลักษณะของ ๓ เขตแดนตามลักษณะของการเสพยาได้แก่ ๑). กามภูมิ ๒). รูปภูมิ ๓). อรูปภูมิ

๑). กามภูมิ เป็นภพที่สัตว์ทั้งหลายยังข้องอยู่ในกาม มีทั้งหมด ๑๑ ภพภูมิ ซึ่งตามลักษณะของการเสวยทุกข์น้อยกับทุกข์มากได้เป็น ๒ ลักษณะ ได้แก่ ทุกขคติภูมิและสุขคติภูมิ

แดนทุกขคติภูมิ มีทั้งหมด ๔ เขตแดน ได้แก่^๔

๑. สัตว์เดรัจฉาน เป็นสัตว์ที่อยู่ในภพภูมิเดียวกันกับมนุษย์ โลกของสัตว์ที่มีความยินดีในเหตุ ๓ ได้แก่ การกิน การนอน การสืบพันธุ์ หรือ อาจจะกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า เป็นภพที่สัตว์เหล่านั้นจะขวางจากมรรคผลนิพพาน ซึ่งแบ่งเป็น ๔ จำพวก คือ สัตว์ไม่มีเท้า (อพทติรัจฉาน) เช่น งู ปลา ไส้เดือน ฯลฯ สัตว์มี ๒ ขา (ทวีปทติรัจฉาน) เช่น นก ไก่ ฯลฯ สัตว์ ๔ ขา (จตุปทติรัจฉาน) เช่น วัว ควาย ฯลฯ มีมากกว่า ๔ ขา(พหุปทติรัจฉาน)เช่น ตะขาบ กิ้งกือ ฯลฯ อายุ ไม่แน่นอน มีบุพกรรม เป็นมนุษย์จิตไม่บริสุทธิ์ ประพฤติอกุศลกรรมอันหยาบช้าลามกทั้งหลาย หรือเพราะอำนาจของเศษบาปอกุศลกรรมที่ตนทำไว้ให้ผล หรือเป็นเพราะเมื่อเป็นมนุษย์ ไม่ได้ก่อกรรมทำชั่วอะไร แต่เวลาใกล้จะตายจิตประกอบด้วยโมหะ หลงผิด ขาดสติ คตินิमित्त ที่บอกถึงสัตว์เดรัจฉานจะเห็นทุ่งหญ้า ป่าไม้ ดงหญ้า เขียงเขา ชาน้ำ แม่น้ำกอไผ่ และภูเขา หรือบางที่อาจจะเห็น รูปสัตว์ทั้งหลาย ภาพเหล่านี้มาปรากฏทางใจ แล้วจิตยึดหน่วงเป็นอารมณ์ไว้ เมื่อดับจิตตายขณะนั้นต้องเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉานอย่างแน่นอน^๕

๒. เปรต แปลความหมายว่า ผู้ตายไปแล้ว เป็นภพที่อยู่ในอบายภูมิ อยู่ในวิสัยของผู้หิวกระหาย ด้วยความโลภ

ตามวินัยปิฎกได้กล่าวถึงเรื่องไว้นับได้ถึง ๒๑ ลักษณะซึ่งมีที่ไปที่มาต่างกันแบ่งได้

๑. อัญญิสังขสิกเปรต เปรตที่มีแต่กระดูกติดกันเป็นท่อน ๆ
๒. มังสเปสิกเปรต คือ เปรตที่มีแต่เนื้อเป็นชิ้น ๆ
๓. มังสปิณฑเปรต คือ เปรตที่มีเนื้อเป็นก้อน
๔. นิจฉวิปริสเปรต คือ เปรตที่ไม่มีหนังห่อหุ้ม
๕. อสิโลมเปรต คือ เปรตที่มีขนเป็นพระขรรค์

^๔ พระสิริมงคลจารย์, จกุกวาฬทีปนี, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ: สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๔๘) และ พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร). โลกทีปนี. (กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า, ๒๕๔๕),

^๕ พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร). โลกทีปนี. (กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑๑-๑๒๑.

๖. สัตติโลมเปรต คือ เปรตที่มีขนเป็นหอก
๗. อสุโลมเปรต คือ เปรตที่มีขนเป็นลูกธนู
๘. สุกฺโขโลมเปรต คือ เปรตที่มีขนเป็นเข็ม
๙. ทุคฺติยสุกฺโขโลมเปรต คือ เปรตที่มีขนเป็นเข็มชนิดที่ ๒
๑๐. กุมภกัณฺฑเปรต คือ เปรตที่มีอวัยวะใหญ่โตมาก
๑๑. คุฏฏกูปนิมฺมุคคเปรต คือ เปรตที่จมอยู่ในอุจจาระ
๑๒. คุฏฏขาทกเปรต คือ เปรตที่มีชีวิตอยู่ได้ด้วยการกินอุจจาระ
๑๓. นิจฺฉวิตฺติกเปรต คือ เปรตหญิงที่ไม่มีหนังห่อหุ้ม
๑๔. ทุคคัณฺธเปรต คือ เปรตที่มีกลิ่นเหม็นเน่า
๑๕. โอคฺคิณฺีเปรต คือ เปรตที่มีร่างกายเป็นถ่านไฟ
๑๖. อลิสเปรต คือ เปรตที่ไม่มีศีรษะ
๑๗. ภิกขุเปรต คือ เปรตที่มีรูปร่างเช่นเดียวกับพระ
๑๘. ภิกขุณฺีเปรต คือ เปรตที่มีรูปร่างเช่นเดียวกับภิกษุณี
๑๙. ลิกขมานเปรต คือ เปรตที่มีรูปร่างเช่นเดียวกับสิกขมานา
๒๐. สามเณรเปรต คือ เปรตที่มีรูปร่างเช่นเดียวกับสามเณร
๒๑. สามเณรีเปรต คือ เปรตที่มีรูปร่างเช่นเดียวกับสามเณรี^๖

สาเหตุที่เกิดไปเป็นเปรตในแต่ละชนิดนั้นหาอ่านได้ใน พระวินัยปิฎกเล่มที่ ๑ มหาวิภังค์ภาค ๑ ซึ่งจะกล่าวไว้โดยละเอียดผู้วิจัยจะไม่กล่าวถึง แต่กล่าวโดยสรุปว่าในทางพระพุทธศาสนากำหนดว่ามีอีกเขตแดนหนึ่ง ยังมีสิ่งมีชีวิตอีกจำพวกหนึ่งที่ได้รับทุกข์เวทนาและสัตว์ในภพนี้มีส่วนที่ดูเหมือนว่าอยู่มิติที่คู่ขนานกับโลกมนุษย์อย่างแท้จริง ๆ เพราะเป็นผู้ที่ต้องรองรับเครื่องเซ่นพลีจากมนุษย์ โดยที่ตนเองไม่สามารถที่จะดำรงชีพด้วยตนเองอย่างมีความสุข

๓. อสุรกาย

ภูมิจานเป็นที่อยู่ของสัตว์อันปราศจากความเป็นอิสระและสนุกรื่นเริง มีแทรกอยู่ในภพทั้งสาม ได้แก่ ๑. เทวอสุรา อยู่ในภพของเทวดา ๒. เปตติอสุรา อยู่ในภพของเปรต ๓. นีรยอสุรา อยู่ในภพของนรก มีพื้นฐานมาจากจิตที่มีโทสะก่อนตาย

เทวอสุรา มี ๖ประเภท จะกล่าวพอเป็นที่สังเขปเท่านั้น คือ อยู่ในชั้นดาวดึงส์ เวปจิตติอสุรา, สุพลีอสุรา, ราหูอสุรา, ปหารอสุรา, สัมพรตอสุรา อยู่ในชั้นของโลกมนุษย์ ได้แก่ วินิปาติก

^๖ วิ. ม. (ไทย) ๑/๒๒/๒๑๑.

อสุรา มีรูปร่างสัณฐานเล็กกว่า และอานาจน้อยกว่าเทวดาชั้นดาวดึงส์ เทียวอาศัยอยู่ในมนุษย์โลกทั่วไป เช่น ตามป่า ตามเขา และศาลที่เขาปลูกไว้ ซึ่งเป็นที่อยู่ของภุมมัญญเทวดาทั้งหลาย แต่เป็นเพียงบริวารของภุมมัญญเทวดาเท่านั้น สงเคราะห์เข้าไปในจำพวกเทวดา ชั้นจาตุมหาราชิกา

เปตตอสุรา มี ๓ จำพวก คือ กาลกัญจิกเปตตอสุรา, เวมานิกเปตตอสุรา, อาวุธิกเปตตอสุรา เป็นเปรตที่ประหัตประหารกันและกันด้วยอาวุธ

นิริยอสุรา เป็นเปรตจำพวกหนึ่งที่เสวยทุกข์เวทนาอยู่ในนรกโลกกันตร์ นรกโลกกันตร์ตั้งอยู่ระหว่างกลางของจักรวาลทั้งสาม อสุรกายนี้หมายเอาเฉพาะกาลกัญจิกเปตตรอสุรกายเท่านั้น อายุและบุพกรรม เช่นเดียวกับกับโลกเปรต

๔. **มหานรก ๘** เป็นเขตแดนที่สัตว์ได้รับทุกข์เวทนา สัตว์เหล่านั้นไม่มีอิสระไม่ต่างอะไรกับการถูกจองจำ ไม่สามารถปฏิบัติตามใจชอบได้เป็นฝ่ายถูกกระทำ คำว่า “มหานรก” หมายถึง เป็นดินแดนที่แห่งนรกขุมใหญ่ ซึ่งมีนรกบริวารอีกจำนวนมาก มหานรกทั้ง ๘ ได้แก่ สัตยชีวะ, กาฬสฤตตะ, สังฆาตะ, โรรุวะ(ทั้ง๒ขุม), มหาวิจิ, ตาปปนะ และปตาปปนะ มีนรกบริวารอีกขุมละ ๑๖ แห่ง เรียกว่า อุตสนรก ดังนั้นเมื่อรวม ๑๓๖ ขumnรก ซึ่งสรุปและแจกแจงได้ดังนี้:

นรกขุมที่ ๑. **สัตยชีวนรก** ("นรกแห่งการเกิดอีกหน") : นรกขุมนี้มีผนังทำจากเหล็กร้อนกันรอบด้าน มองไปไม่เห็นขอบ มีอาณาเขตกว้างขวาง มีไฟลุกโชนทั่วทั้งอาณาบริเวณ ไฟนรกนี้จะช้อนอาวุธต่าง ๆ เช่น หอก ดาบ มีด สัตว์ในขุมนี้จะวิ่งพล่าน ไปชนกับอาวุธได้รับบาดเจ็บและเมื่อตาย ร่างกายจะกลับมามีพลานามัยสมบูรณ์อีกครั้ง เพื่อได้รับโทษในขุมนี้จนกว่าจะสิ้นวาระไป สัตว์นรกมีอายุการรับโทษสี่พันห้าร้อยล้านปีมนุษย์ หรือห้าร้อยปีนรก

เหตุที่ทำให้ไปตกในนรกใหญ่ขุมนี้ คือ ฆ่าสัตว์ ทรมานสัตว์ ด้วยตนเองบ้าง หรือให้คนอื่นทำ เป็นโจรปล้นฆ่าเจ้าทรัพย์บ้าง บางคนเป็นข้าราชการมีตำแหน่งใหญ่โต แต่ขาดความยุติธรรม กดขี่ข่มเหงชาวบ้าน ใช้น้ำที่โดยมิชอบ โกงเอาเรือกสวนไร่นาของชาวบ้านบ้าง หรือตลอดจนถึงโกงที่ดินวัด หรือกลั่นแกล้งสั่งย้ายข้าราชการผู้น้อย โดยไม่เป็นธรรม ทำให้ผู้อื่นพลัดพรากจากที่อยู่ที่ทำกิน บาปกรรมเหล่านี้เป็นต้นที่ส่งผลให้เขาต้องไปตกนรกในสัตยชีวนรก

นรกขุมที่ ๒. **กาฬสฤตนรก**: มีลักษณะเพิ่มเติมจากนรกขุมที่แล้ว คือ สัตว์ในขุมนี้จะถูกตีเส้นด้ายดำบนเนื้อตัวโดยนายนิรยบาล ก็จะนำเส้นเหล็กเผาไฟมานาบเป็นลายบนตัว บางคนก็จะถูกผ่าด้วยเลื่อยหรือตัดตามเส้นดำนั้น สัตว์นรกนี้ต้องรับโทษเป็นเวลาสามหมื่นหกพันล้านปีมนุษย์ หรือหนึ่งพันปีนรก บุพกรรม เคยจับสัตว์มาตัดอวัยวะด้วยอกุศลจิต ประทุษร้ายต่อพ่อแม่ครูอาจารย์ ผู้มีพระคุณ

นรกขุมที่ ๓. **สังฆานรก**: มีลักษณะเพิ่มเติมจากนรกขุมที่แล้ว คือ นรกนี้จะห้อมล้อมไปด้วยภูเขาเหล็กกลมหิมาลัยไฟลุกท่วมคอยกลิ้งเข้ากระทบกระแทกสัตว์นรกจนแหลวเป็นวันเลือด ผู้วิ่งหนีเข้าไปในระหว่างเขาจะถูกนายนิรบาลไล่แทงไล่ฟันเป็นต้น เมื่อตายแล้วก็กลับเป็นปรกติเพื่อรับโทษอีกครั้งเหมือนในขุมก่อน ๆ สัตว์ในนรกนี้จะมีรูปร่างแปลก หน้าเป็นควายนัวเป็นมนุษย์ก็มี หน้าเป็นมนุษย์ร่างกายเป็นสัตว์ก็มี สัตว์นรกนี้ต้องรับโทษเป็นเวลาสองแสนเก้าหมื่นล้านปีมนุษย์ หรือสองพันปีนรก

นรกขุมที่ ๔. **โรรูนรก**: มีลักษณะเพิ่มเติมจากนรกขุมที่แล้ว เป็นนรกที่มีแต่เสียงหึ่งให้คำครวญอย่างน่าเวทนา ในใจกลางขุมนี้มีเหล่าดอกบัวเหล็กไฟลุกโชน สัตว์นรกจะถูกกรรมดลใจให้ดำผุดลงไปดอกบัวเหล่านั้น กลีบบัวก็จะจับอวัยวะต่าง ๆ เช่น ศีรษะ แขน และขาเป็นต้น เมื่อจับไว้แล้วก็ไม่ปล่อย ไฟจากบัวก็จะเผาผลาญสัตว์นั้น สัตว์นรกนี้ต้องรับโทษเป็นเวลาเก้าแสนสามหมื่นหกพันล้านปีมนุษย์ หรือสี่พันปีนรก

บุพกรรม เคยเอาสัตว์เป็น ๆ มาเผากินเป็นอาจิณ , เป็นผู้พิพากษาลำเอียงด้วยอำภิสินจ้าง, ฆ่าผู้อื่นเพื่อแย่งผิวเขาเมียเขา, ยึดที่เขาโดยพลการ

นรกขุมที่ ๕. **มหาโรรูนรก**: มีลักษณะเพิ่มเติมจากนรกขุมที่แล้วแต่มีการลงทัณฑ์มากกว่าเดิม คือ มีเหล่าบัวมิได้มีแต่ในกลางขุม แต่ขึ้นอยู่ทั่วไป และกลีบบัวนั้นเป็นกรด ชองว่าที่บัวมิได้งอกจะมีอาวุธลุกเป็นไฟ เช่น แหวน หลาว หอก เป็นต้น งอกขึ้นมาแทน บัวจะไม่จับสัตว์นรกไว้แน่นนักเพื่อให้ดินพล่านไปถูกอาวุธที่งอกขึ้น เมื่อเดินไปมาจนตกลงสู่พื้นแล้วจะมีสุนัขร้ายเข้ามากัดทั้งจนเหลือแต่กระดูก และกลับมาสมบุรณ์เพื่อรับโทษใหม่อีกจนกว่าจะหมดโทษเหมือนในนรกที่แล้ว ๆ มา สัตว์นรกนี้ต้องรับโทษเป็นเวลาเจ็ดหมื่นสามพันล้านเจ็ดแสนสองหมื่นแปดพันล้านล้านปีมนุษย์ หรือแปดพันปีนรก บุพกรรม เคยทำชั่วตัดศีรษะสัตว์และมนุษย์ด้วยโทสะ ปล้นสะดมผู้ทรงศีล

นรกขุมที่ ๖. **ตปนรก**: มีลักษณะเพิ่มเติมจากนรกขุมที่แล้วคือ นรกนี้มีไฟลุกท่วมในไฟมีอาวุธ เช่น หอก แหวน หลาว เป็นต้น คอยพุ่งเข้าทิ่มแทงสัตว์นรกขึ้นตั้งไว้อย่างไฟ เมื่อเนื้อหนังมังสาของสัตว์นั้นกรอบหลุดร่วงลงมาจะยังให้สัตว์นั้นร่วงลงมาด้วย ครั้นร่วงแล้วจะถูกสุนัขขนาดใหญ่เท่าช้างวิ่งเข้ามากัดทั้งจนเหลือแต่กระดูก สัตว์ใดหนีสุนัขได้จะถูกนายนิรบาลจับทิ่มหอกแล้วตั้งขึ้นอย่างอีกครั้ง และเช่นเดิม เมื่อตายแล้วจะกลับมาสมบุรณ์เพื่อรับโทษใหม่อีกจนกว่าจะหมดโทษ สัตว์นรกนี้ต้องรับโทษเป็นเวลา สองพันเก้าร้อยสี่สิบเจ็ดล้านสามแสนเก้าหมื่นสองพันล้านล้านปีมนุษย์หรือหนึ่งหมื่นหกพันปีนรก บุพกรรม เคยทำอกุศลทั้งตามกิเลส ๓ อย่างเต็มที่และยินดีในกรรมอันนั้น

นรกขุมที่ ๗. **มหาตปนรก** ("นรกแห่งความร้อนอย่างหนัก") : มีลักษณะเพิ่มเติมจากนรกขุมที่แล้วคือ ไฟนรกนั้นจะพุ่งซัดเข้ามาจากกำแพงนรกรอบด้าน และใจกลางนรกก็จะมีภูเขาลูกเป็นไฟ เมื่อสัตว์นรกหนีไฟที่พุ่งมาโดยปีนขึ้นไปบนเขาก็จะถูกย่างสด และเมื่อร่วงลงมาก็จะถูกอาวุธร้อนที่พุ่งขึ้นมาจากพื้นเสียบตัวตั้งไว้อย่างไฟอีกเหมือนนรกขุมที่แล้ว สัตว์นรกนี้ต้องรับโทษเป็นเวลาครึ่งกัลป์หรือคือเวลาอันประมาณมิได้ บุพกรรม เคยทำเหมือนกับขุมที่แล้วแต่ทำกับสัตว์เป็นหมู่มาก

นรกขุมที่ ๘. **อเวจีมหานรก**: แปลว่า นรกที่ปราศจากความบางเบาแห่งทุกข์ มีลักษณะเพิ่มเติมจากนรกขุมที่แล้วคือ นรกขุมนี้มีกำแพงหกด่านอยู่ขุมเดียว โดยสัตว์นรกจะเคลื่อนไหวร่างกายมิได้เลยเพราะถูกอาวุธร้อนตรึงไว้กับพื้นหมดในทำนุทางแขนและขา โดยมีไฟลุกท่วมอย่างสัตว์นั้น นอกจากนี้ยังมีเตาเผาใหญ่ นายนิรบาลจะจับสัตว์โยนลงไปข้างในเตานั้นด้วย สัตว์นรกนี้ต้องรับโทษเป็นเวลาหนึ่งกัลป์หรือคือเวลาอันประมาณมิได้ บุพกรรมที่ทำไว้เป็นอนันตริยกรรม คือกรรมหนักมี ๕ ประการได้แก่ ฆ่าหรือใช้ผู้อื่นมารดาของตนเอง, ฆ่าหรือใช้ผู้อื่นบิดาของตนเอง, ฆ่าหรือใช้ผู้อื่นพระอรหันต์, ทำร้ายพระพุทธเจ้าให้ห้อพระโลหิตและทำสังฆเภทยุยงให้สงฆ์แตกกัน

นรกที่เหลือ คือ โลกัณตริกนรกเป็นนรกที่อยู่นอกจักรวาล มีลักษณะ “ไม่ถูกคลุม ไม่ถูกปิดบัง มีด ถึงมีดสนิท” มีหลาย ๆ ขุมแต่ละขุมอยู่ระหว่างจักรวาล ๓ วง หรืออยู่ในระหว่างช่องว่างของบาตร ๓ ใบตามคัมภีร์จักรวาลที่ปณี ส่วนความหมายของข้อความที่กล่าวมาก่อนหน้านั้นว่า ความหมายของคำว่า ไม่ถูกคลุม หมายถึง เปิดลวงอยู่เป็นนิตย, ไม่ถูกปิด หมายถึง แม้เบื้องล่างก็ไม่มีที่เหยียบยืน ตามความเห็นของผู้วิจัย หมายถึง การที่ไม่สามารถยืนได้นั้นแสดงว่าที่นั้นมีความว่าง

แดนสุขคติภูมิ มีทั้งหมด ๗ เขตแดน ได้แก่

มनुสสภูมิ ในทางพระพุทธศาสนาถือว่ายากที่จะได้เกิดเป็นมนุษย์ ภพนี้เป็นภพที่สัตว์ที่มีจิตใจสูง มनुสสภูมิ มาจาก มน+ อุตฺส+ ภูมิ ; มน แปลว่า ใจ, อุตฺส แปลว่า สูง ภูมิ แปลว่า ที่อาศัย แปลโดยรวมว่า ภูมิที่อาศัยของสัตว์ผู้มีจิตใจสูง ในอีกทางหนึ่งก็แปลว่า เป็นผู้ที่มีใจกล้าหาญ สามารถประกอบกรรมดีและชั่วได้อย่างเยี่ยงยอด ที่ภพภูมิอื่นสู้ไม่ได้ นอกจากนั้นมนุษย์อาศัยฐานของมหาภูตรูป ๔ และอุปาทยรูป ๒๔ รูป ซึ่งเป็นผู้ที่มีเหตุปัจจัยมาจากกรรมเก่าที่มีกุศลกรรมบถ ๑๐ เป็นเบื้องต้น คำว่าโลกใบนี้อาจจะเป็นส่วนหนึ่งของภพมนุษย์ก็ได้ เพราะในจักรวาลนี้มีจำนวนดวงดาวหลายล้านล้านดวง นักวิทยาศาสตร์เชื่อว่าต่อไปเราอาจจะได้พบมนุษย์บนโลกจากดาวดวงอื่นก็ได้

“ภิกษุทั้งหลาย “บุรุษพึงโยนแอกที่มีรูเดียวลงไปในมหาสมุทร ลมทางทิศตะวันออกพัด แอกลนั้นไปทางทิศตะวันตก ลมทางทิศตะวันตกพัดแอกลนั้นไปทางทิศตะวันออก ลมทางทิศเหนือพัดแอกลนั้นไปทางทิศใต้ ลมทางทิศใต้พัดแอกลนั้นไปทางทิศเหนือ ในมหาสมุทรนั้น มีเต้าตาบอดอยู่ตัวหนึ่งผ่านไป ๑๐๐ ปี มันจะผลุดขึ้นมาครั้งหนึ่ง เธอทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือ เต้าตาบอดนั้นพึงสอดคอเข้าไปในแอกที่มีรูเดียวโน้นได้บ้างไหม”

“ไม่ได้พระพุทธเจ้าข้า” แต่ถ้าเวลาล่วงเลยไปนาน ๆ บางครั้งบางครั้งมันก็สอดคอเข้าไปในแอกนั้นได้บ้าง พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เต้าตาบอดนั้นพึงสอดคอเข้าไปใน แอกที่มีรูเดียว โน้นยังเร็วกว่า เรากล่าวว่าการที่คนพาลผู้ไปสู่วินิบาตคราวเดียวจะพึงได้เป็นมนุษย์อีกยากกว่านั้น”^๗

สรุปว่าการได้เกิดเป็นมนุษย์นั้นยากกว่าเต้าตาบอดที่อยู่ในทะเลร้อยปี ถึงจะโผล่หัวขึ้นตรงพอดีกับห่วงนั้นพอดี และมีพุทธพจน์กล่าวสำคัญอีกว่า

“กิโณ มนุสฺสสปฏิลาโก การเกิดเป็นมนุษย์นั้นยากเป็นอย่างยิ่ง
 กิจฉํ มจฺจาน ชีวิตํ การที่จะรักษาชีวิตให้อยู่รอดมาได้ก็แสนยาก
 กิจฉํ สทฺธมฺมสฺสวณํ การที่จะได้ฟังธรรมของพระพุทธเจ้าก็แสนยาก
 กิโณ พุทฺธานมุปฺปาโท การเกิดของพระพุทธเจ้านั้นยากที่สุด”

กรรมที่ทำให้ได้มาเกิดเป็นมนุษย์ต้องมีคุณสมบัติ ได้ปฏิบัติในกุศลกรรมบท ๑๐ ถึงแม้ว่าจะเกิดอยู่ในภพของมนุษย์นี้แล้ว แต่อาจจะจิตใจที่เหมือนกับภพอื่น ๆ ย่อมได้ทำนจึงได้แบ่งแยกมนุษย์ออกไปอีกได้ ๓ ลักษณะ^๘ ได้แก่

๑). มนุษย์นรก เป็นพวกที่ต้องโดนคุมขังอยู่ร่ำไปเนื่องจากมีจิตใจที่ชั่วร้าย ชอบประกอบมิชฉาชีพ ทำผิดกฎหมายบ้านเมืองตลอดเวลา เข้าออกคุกเสมือนเป็นที่อยู่อาศัยของตน

๒). มนุษย์เปรต เป็นมนุษย์ที่มีชีวิตอยู่ด้วยความลำบาก กว่าจะได้ปัจจัย ๔ มาได้ต้องหามาด้วยความลำบากยากเย็นแสนเข็ญ ทำมาหากินไม่ขึ้นประสบกับการขาดทุนอยู่ร่ำไป

๓). มนุษย์เดียรัจฉาน เป็นมนุษย์ที่มีความเป็นอยู่เหมือนสัตว์ หมู หมา แมว ที่ต้องพึ่งพาอาศัยจากผู้อื่น เป็นมนุษย์ที่มีจิตใจเป็นโมหะ มีชีวิตอยู่ไปวัน ๆ

๔). มนุษย์ภูติ เป็นมนุษย์ที่มีศีลมีธรรมสามารถแยกแยะดีชั่วได้ อย่างน้อยมีศีล ๕ เป็นที่ยึดเหนี่ยวในการดำเนินชีวิต และพยายามที่จะพัฒนาตนเองให้มีคุณธรรมสูง ๆ ขึ้นไป

^๗ ม. อุ. (ไทย) ๖/๒๕๒/๒๙๗-๒๙๘.

^๘ พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร). *โลกที่ปณี*. (กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า, ๒๕๔๕), หน้า ๑๓๔.

สวรรค์ ภพภูมินี้เป็นภพภูมิที่อยู่ในมิติแห่งความสุข สำเร็จได้ด้วยใจตนปรุงแต่งขึ้นมา ฟังพาดตนเองได้ไม่ต้องรอให้ใครมาให้ความสุข เหมือนกับภพอื่น ๆ

๑. จาตุมหาราชิกาภูมิ เป็นที่อยู่ของเทวดาเป็นสวรรค์ชั้นต่ำสุดคือชั้นที่ ๑ มีท้าวมหาราช ๔ พระองค์ปกครองเทวดาในแต่ละกลุ่ม อันมี ท้าวธตรฐมหาราช ปกครองทิศตะวันออก ซึ่งมีคนธรรพ์ ซึ่งเป็นเทวดาที่ร้องขับกล่อมเพลง, ท้าววิรูปภมมหาราช ปกครองทิศใต้ ปกครองพวกกุมภกัณท์ยักษ์ที่รูปร่างประหลาด ๆ , ท้าววิรูปักษ์มหาราช ปกครองในทิศตะวันตก นอกจากนั้นยังปกครองพวกนาคที่มีฤทธิ์, ท้าวเวสสุวรรณมหาราช ปกครองในทิศเหนือเป็นอธิบดียักษ์ทั้งหมด ส่วนเทวดาในชั้นนี้มีความใกล้ชิดกับโลกมนุษย์มาก ได้แก่ รุกขเทวดา เป็นเทวดาที่สิงสถิตอยู่ตามต้นไม้ใหญ่ เทวดาในชั้นนี้มีอายุ ๙ ล้านปีมนุษย์ เหตุที่ทำให้บนสวรรค์ชั้นนี้ เมื่อครั้งเป็นมนุษย์ ชอบทำความดี สันโดษ ยินดีแต่ของ ๆ ตน ชักชวนให้ผู้อื่นประกอบการกุศล เป็นผู้มีหวังให้ทาน

๒. ดาวดึงสภูมิ(ดาวดึงส์) มีชื่อเรียกได้หลายชื่อ ไตรตรึงษ์หรือดาวดึงส์ เป็นสวรรค์ชั้นที่ ๒ เป็นที่ประดิษฐานพระเกศจุฬามณีเจดีย์ เทวดาในชั้นนี้มีอายุ ๓๖ ล้านปีมนุษย์ กรรมเก่าเมื่อเป็นมนุษย์ มีจิตบริสุทธิ์ผ่องใสในการบริจาคทาน แต่เป็นผู้ไม่มีความหวังในทานที่ให้ เทพในชั้นนี้มีความหลากหลายลักษณะ มีภพอสุมเป็นภพคู่ขนาน สวรรค์ฝนชั้นนี้ในสมัยก่อนการสร้างเมืองหลวงมักจะจำลองโครงสร้างของสวรรค์ชั้นนี้มาสร้าง มีลักษณะคล้ายกับมนุษย์ มีการฟังธรรมที่ศาลาสุทธมาเทศนา ทุก ๆ วันพระจะมี พระพรหมกุมารมาเทศน์แจกแจงธรรม พระพรหมถึงแม้จะอยู่แสนไกลจากภพนี้ แต่จะมาได้เพียงชั่วลัดนิ้วมือเดียว

๓. ยามาภูมิ สวรรค์ชั้นที่ ๓ สวรรค์ชั้นนี้อยู่เหนือสวรรค์ชั้นไตรตรึงษ์ไกลมาก เป็นที่อยู่ของเทพที่มีแต่ความสุขอันเป็นทิพย์ที่สามารถสร้างนิมิตขึ้นมาเองได้ มีอายุ ๑๔๔ ล้านปีมนุษย์ บุพกรรม เมื่อเป็นมนุษย์มีจิตบริสุทธิ์ ไม่หวั่นไหวในการบำเพ็ญบุญกุศล เป็นผู้ไม่มีความหวังให้ทาน ไม่มีจิตผูกพันในผลแห่งทาน รักษาศีล มีจิตขวนขวายในพระธรรม ทำความดีด้วยใจจริง

๔. ดุสิตาภูมิ เป็นสวรรค์ชั้นที่ ๔ สวรรค์ชั้นนี้เป็นภพของเทวดาที่มีความยินดีแช่มชื่นอยู่ตลอด อายุ ๕๗๖ ล้านปีมนุษย์ บุพกรรม เมื่อเป็นมนุษย์มีจิตบริสุทธิ์ในการบริจาคทาน เป็นผู้ไม่มีความหวังให้ทาน ชอบฟังพระธรรมเทศนา ได้อัญเชิญพระโพธิสัตว์มาแสดงธรรมทุกวันพระ สวรรค์ชั้นนี้เป็นที่อยู่ของพระมารดาเทพบุตรของ พระสิริมหาเมธาเทพเจ้า ซึ่งอดีตชาติเป็นพุทธมารดา และเป็นที่อยู่ของพระศรีอารียเมตไตรย ที่เป็นพระโพธิสัตว์รอโอกาสมาอุบัติเป็นพระพุทธเจ้าองค์ต่อไป กรรมที่ทำให้มาเกิดในสวรรค์ชั้นนี้เป็นผู้ที่ ไม่มีจิตผูกพันในผลแห่งทาน ให้ทานให้ทานแก่สมณะ ทรงแศีล โดยเชื่อการทำทานให้ทานเหล่านั้น เพื่อท่านจะไม่ต้องมาหุงหาอาหารเอง เพื่อให้ท่านได้มีโอกาสเจริญปฏิบัติธรรมมากขึ้น

๕. **นิมมานรดีภูมิ** เป็นสวรรค์ชั้นที่ ๕ เป็นภพของผู้มีความยินดีในกามคุณอารมณ์มากสามารถเหน็ดกามคุณได้เอง อายุ ๒,๓๐๔ ล้านปีมนุษย์ บุพกรรม เมื่อเป็นมนุษย์มีจิตบริสุทธิ์ ยินดียิ่งในการบริจาทาน ไม่มีจิตใจผูกพันในผลแห่งทาน ประพฤติธรรมสม่ำเสมอในการรักษาศีล และมีวิริยะในการบริจาทานเป็นอันมาก

๖. **ปรหมิตตวสวัตติภูมิ** เป็นสวรรค์ชั้นที่ ๖

ภพที่เสวยกามคุณอารมณ์ ซึ่งเสวยกามคุณอารมณ์ที่เทวดาเหล่าอื่นเหน็ดให้ มีองฝ่ายทั้งฝ่ายเทวดาและฝ่ายมาร เทวดาชั้นนี้มีอายุ ๙,๒๑๖ ล้านปีมนุษย์ บุพกรรม เมื่อเป็นมนุษย์มีจิตบริสุทธิ์ ในทาน และศีลที่สูงขึ้น

๖. **รูปภูมิ** เป็นที่อยู่ของพรหมที่สำเร็จจากการเจริญสมาธิในเวลาตายเจริญในสมาธิระหว่างตาย ได้ไปเกิดเป็นพรหม ซึ่งออกมาตามที่ได้เข้าถึง ได้แก่

ปฐมฌานภูมิ ชั้นที่ ๑-๓ : พรหมปาริสุทธิภูมิ, พรหมบุโรหิตาภูมิ, มหาพรหมภูมิ

ทุติยฌานภูมิมีชั้นที่ ๔-๖ : ปริตรตาภาภูมิ, อัปปมาณาภาภูมิ, อาภัสราภูมิ

ตติยฌานภูมิมีชั้น ๗ - ๙ : ปริตตสุภาภูมิ, อัปปมาณสุภาภูมิ, สุกกิณหาภูมิ

จตุตถฌานมีชั้นที่ ๑๐ - ๑๑: เวหุปผลาภูมิ, อสัณณิสัตตาภูมิ

พรหมชั้นที่ ๑๒ - ๑๖: เป็นที่อยู่ของพรหมที่มีบุพกรรมสำเร็จเป็นอนาคามีอริยะบุคคล

๓. **อรุณภูมิ** ได้แก่ ภาพภูมิของผู้ที่มีแต่นามอย่างเดียว ไม่รูปรูปกายใด ๆ ได้แก่

อรุณพรหมชั้นที่ ๑๗ อากาสนัญญายตนภูมิ : กล่าวว่าพรหมชั้นนี้มาจากนักพรตที่เจริญถึงฌานที่ ๔ แล้วไม่พอใจในฌานนั้นเจริญอภิสภาตอันหาที่สุดไม่ได้มาเป็นอารมณ์

อรุณพรหมชั้นที่ ๑๘ วิญญานัญญายตนภูมิ: เป็นพวกที่นักพรตเจริญเอาวิญญานแผ่ไปไม่มีที่สิ้นสุด

อรุณพรหมชั้นที่ ๑๙ อากิญจัญญายตนภูมิ:เป็นนักพรตที่เจริญเอาความว่างเปล่าเป็นอารมณ์

อรุณพรหมชั้นที่ ๒๐ เนวสัญญานาสัญญายตน:เป็นนักพรตที่เจริญสัญญาเป็นอารมณ์ ซึ่งเมื่อตายไป จะเป็นพรหมที่มีสัญญาก็ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่ สภาพของจิตเลือนน้อยเต็มที

พรหมในแต่ละชั้นห่างกันประมาณ ๕,๕๐๘,๐๐๐ โยชน์ อสงไขยปีเท่ากับ เลข ๑ ตามด้วยเลขศูนย์อีก ๑๔๐ ตัว ๑ รอบอสงไขยปี เท่ากับ ๑ อันตรกัป

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วทั้งหมดนี้เป็นการเวียนว่ายตายเกิดของสัตว์ เรียกว่า “วัฏสงสาร” ไม่อาจจะหนีพ้นได้ ซึ่งยังเป็นพวกที่ยังข้องอยู่ในกิเลส ๓ อยู่ นอกจากนี้ยังมีภูมิที่เรียกว่าภูมิพ้นโลกหรือ “โลกุตระภูมิ” ที่แยกเป็นประเด็นเพราะจัดภูมิตามจิต ซึ่งบางภูมิถ้ายังไม่หมดกิเลสก็จะไปอาศัยอยู่ในภพที่เป็นสุขเวทนาขึ้นไป ตั้งแต่มนุษย์ ถึงพรหมโลกตามที่ได้กล่าวไว้ใน “พระไตรปิฎก เล่มที่ ๓๑ พระสูตรตันตปิฎก เล่มที่ ๒๓ ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค [๑๗๑] ปัญญาในการกำหนดธรรม ๔ เป็นภูมินานัตตญาณอย่างไร ภูมิ ๔ คือ กามาวจรภูมิ รูปาวจรภูมิ อรูปาวจรภูมิ โลกุตระภูมิ ฯ”

กามาวจรภูมิเป็นไฉน ชันธ ชาติ อายุ ตนะ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันท่องเที่ยว คือ นับเนื่องในโอกาสนี้ ข้างล่างตลอดไปจนถึงอเวจีนรกเป็นที่สุด ข้างบนขึ้นไปจนถึงเทวดาชาวปรนิมมิตวสวัตีเป็นที่สุดนี้เป็นกามาวจรภูมิ ฯ

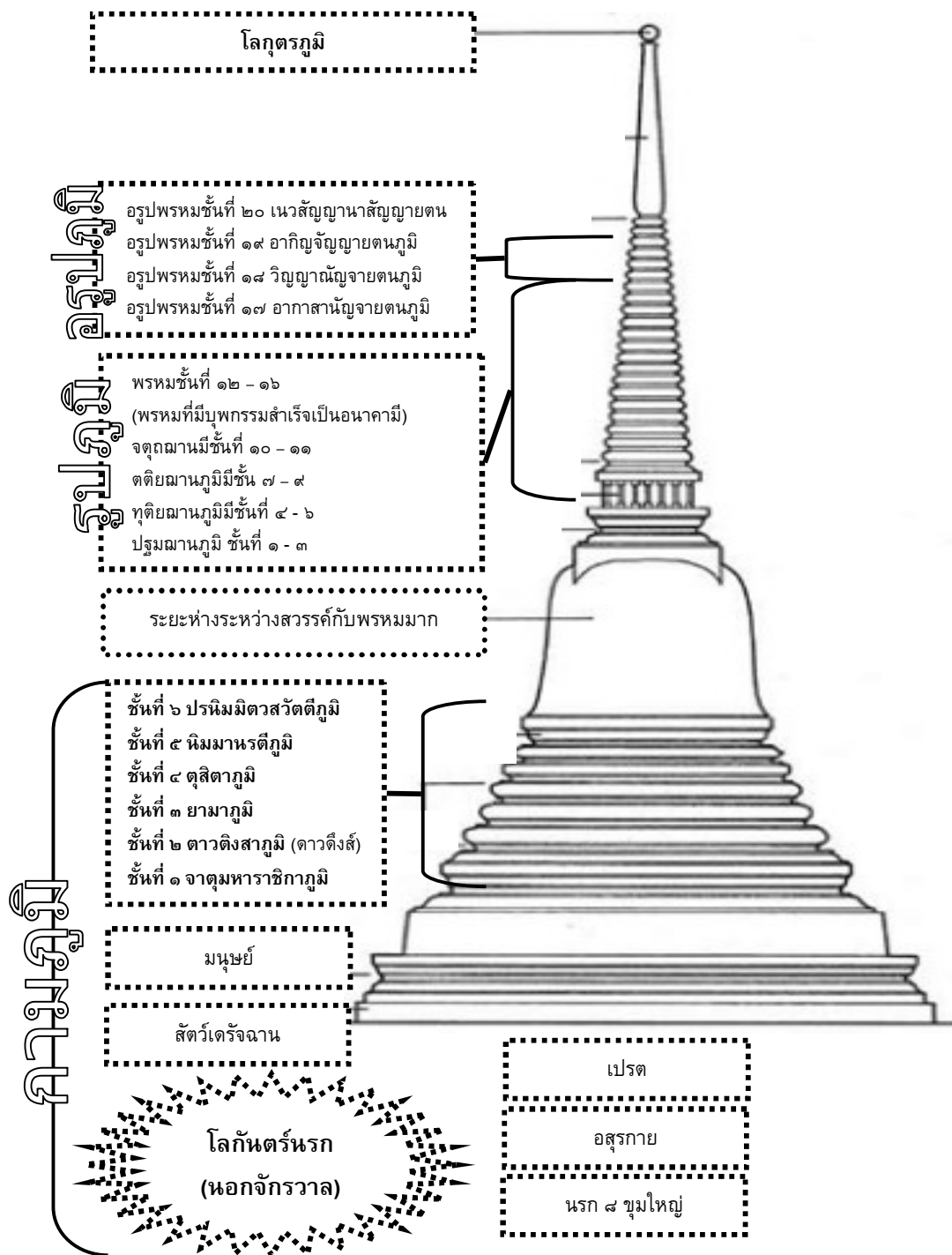
รูปาวจรภูมิเป็นไฉน ธรรม คือ จิตและเจตสิกของบุคคลผู้เข้าสมาบัติ ของบุคคลผู้เกิดในพรหมโลก หรือของท่านผู้มีธรรมเป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน อันท่องเที่ยว คือ นับเนื่องโอกาสนี้ ข้างล่างตั้งแต่พรหมโลกขึ้นไปจนถึงเทวดาชั้นนอกนิมิตข้างบนเป็นที่สุด นี้ชื่อารูปาวจรภูมิ ฯ

อรูปาวจรภูมิเป็นไฉน ธรรม คือ จิตและเจตสิกของบุคคลผู้เข้าสมาบัติ ของบุคคลผู้เกิดในพรหมโลก หรือของท่านผู้มีธรรมเป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน อันนับเนื่องในโอกาสนี้ ข้างล่างตั้งแต่เทวดาผู้เข้าถึงชั้นอากาศาณัญญาจนตณภพ ตลอดขึ้นไปจนถึงเทวดาผู้เข้าถึงชั้นเนวสัญญานาสัญญายตณภพข้างบนเป็นที่สุด นี้ชื่อว่าอรูปาวจรภูมิ ฯ

โลกุตระภูมิเป็นไฉน มรรค ผล และนิพพานธาตุอันปัจจัย ไม่ปรุงแต่ง อันเป็นโลกุตระ นี้ชื่อว่าโลกุตระภูมิ ภูมิ ๔ เหล่านี้ ฯ

ได้แก่ โสตาบันนโลกุตระภูมิ คุณสมบัติของผู้ที่สำเร็จเป็นโสดาบัน, สกิทาคามีโลกุตระภูมิ คุณสมบัติของผู้ที่สำเร็จสกิทาคามี อยู่ตามชั้นของสวรรค์และมนุษย์, อนาคามีโลกุตระภูมิ เป็นภูมิที่อยู่ของผู้ที่สำเร็จชั้นอนาคามี ซึ่งจะแบ่งตามชั้นต่าง ๆ ของพรหม และอรหันตโลกุตระภูมิเป็นภูมิที่ได้สำเร็จอรหันต์ อยู่ในชั้นมนุษย์ พรหมโลก

จึงสามารถจัดเขียนเป็นผังเขตแดนของสัตว์ โดยยึดตามคัมภีร์มีทั้งลำดับชั้น อายุของสัตว์ในภพภูมินั้น ๆ ระยะห่างของแต่ละเขตแดนในแต่ละภพภูมิ ตามรูปเป็น

รูปภาพที่ ๔. ผังโครงสร้างพุทธจักรวาล^๔

^๔แหล่งข้อมูล : พระสิริมงคลจารย์, จกกวาฬที่ปนี, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ: สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๔๘)

๒.๓. พุทธจักรวาล: ปรากฏการณ์ที่มีนัยยะ

ในคัมภีร์ได้กล่าวถึงปรากฏการณ์บางอย่างที่มีนัยยะ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าควรนำมาพิจารณา ปรากฏการณ์นั้น คือ

๑. สันฐานของจักรวาล ๒. มหาสมุทรในจักรวาล ๓. เขาสิเนรุชนกัน ๔. โลก ๕. วัฏจักรของจักรวาล

๒.๓.๑. สันฐานของจักรวาล มีแนวความคิดบางส่วนได้มามีมาจากอินเดียโบราณ และมีบางส่วนที่เกิดขึ้นมาครั้งหลัง คัมภีร์จักรวาลที่ป็นกล่าวไว้ว่า “กล่าวว่า ชื่อว่า จักรวาล โดย อรรถวิเคราะห์ว่า ไป คือ เป็นไปดุจล้อ อธิบายว่า กลมเช่นกับล้อรถ ว่า ชาติในอรรถกถาว่า ไป อด ปัจจัย อาเทศ ล เป็น พ อหนึ่ง ในโลกที่ปกสารปรกณ์ได้กล่าวความนี้ว่า ”เพราะจักรวาลปกคลุมเรียบดุจล้อรถและมีอาการโค้งดุจหม้อ”^{๑๐}

นอกจากนี้ยังกล่าวว่าจักรวาลเขาสิเนรุเป็นจุดศูนย์กลางของจักรวาล มีภูเขาจักรวาลล้อมรอบตามรูปข้างล่าง

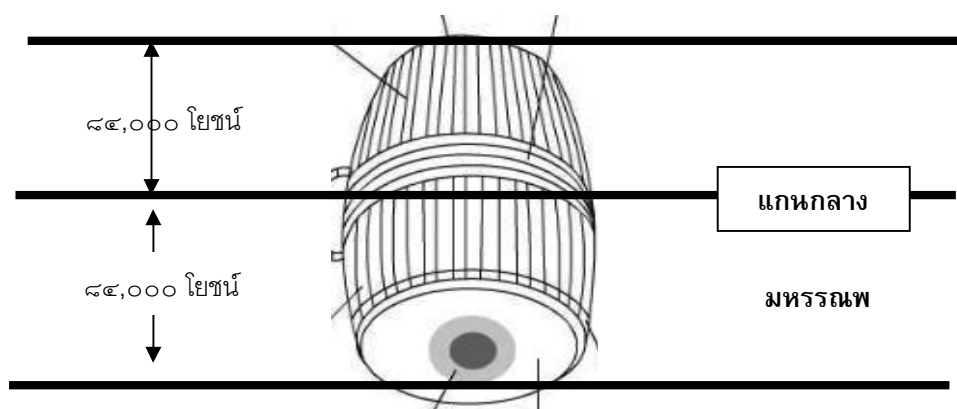

รูปภาพที่ ๕. จักรวาลตามจินตนาการคัมภีร์

^{๑๐}“วจนตฺโต ปเนตฺถ จกฺกํ วยี วาตีติ จกฺกวาฬํ. รตจกฺกํ วยี คจฺจนฺติ ปวตฺตตีติ อตฺโต รตจกฺกสทิสํ วฏฺฏํ ไหตีติ วุตฺตํ ไหติ. วา คติยาติ ชาติ. อโล. พตฺตํ. โลกํที่ปกสาเร ปน “ยสฺมา รตจกฺกํ วยี สมวฏฺฏณฺจ กุฏฺฏํ วยี อาวฏฺฏการํ จตฺสฺมา ‘จกฺกวาฏฺฏนฺ’ติ วุตฺตนฺ’ติ อยมตฺโต วุตฺโต. ตถา ชินาลงฺการกฺกียํ นินฺตฺติลฺกฺขณณฺ เหว วุตฺตนฺตฺยาธิปฺปาโย. จาก พระสิริมังคลาจารย์, จกฺกวาฬที่ป็น, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ: สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑(บาลี), หน้า ๒๕๑(ไทย).

ส่วนฐานของเขาสิเนรุนั้นมีลักษณะเป็นทรงกลม กล่าวไว้ว่า “ภูเขาอันสูงเยี่ยมชื่อสิเนรุเป็นภูเขา มีฐานเหมือนตะโพก เบื้องล่างเบื่องบนและส่วนกว้างประมาณหมื่นโยชน์ เส้นรอบวงกลมตรงกลางประมาณ ๒๕๒,๐๐๐ โยชน์”^{๑๑} ส่วนลักษณะของตัวภูเขามีลักษณะที่สูงขึ้นเบื่องบนและดิ่งลงเบื่องล่างเท่ากัน ๘๔,๐๐๐ โยชน์ “ภูเขายอดสูงสุดชื่อสิเนรุยังลงในห้วงมหรณพ ๘๔,๐๐๐ โยชน์ ขึ้นไปจากห้วงมหรณพเท่ากัน”^{๑๒}

ภูเขาที่ล้อมรอบเขาสิเนรุมีด้วยกัน ๗ ชั้นด้วยกัน วงที่ ๑.เขายุคนธร วงที่ ๒ เขานิสินทร วงที่ ๓ เขากรวิก วงที่ ๔ เขาสุทัสนะ วงที่ ๕ เขานมินทร วงที่ ๖ เขาวินันตกะ วงที่ ๗ เขา อัสสกรณ ทั้งหมดนี้จะอยู่ล้อมรอบเขาสิเนรุ ในระหว่างภูเขาทั้งหลายมีมหาสมุทร

รูปภาพที่ ๖. เขาสิเนรุเหมือนตะโพก

ในเมื่อจักรวาลมีหลายจักรวาล ได้กล่าวว่าช่วงจักรวาลจะดับเกิดปรากฏการเขาสิเนรุได้ชนกันจนสลายไปสิ้น ดังคัมภีร์สารัตถทีปนี กล่าวว่า “ . . . เขาสิเนรุแต่ละสิเนรุจะชนกัน จักรวาลกับจักรวาลจะชนกัน ต่างมาเจอกันและกันที่ลมนั้นแหลกละเอียดฉิบหายหมด ลมจับแผ่นดินถึงชั้นตติยฌานภูมิ ทำลายทั้งโลกทั้ง ๙ ชั้นให้พินาศแล้วตั้งอยู่จุดชั้นเวหีปผละ ทำลายสิ่งที่เป็นสังขารทั้งหมด พร้อมทั้งทั้งน้ำรองแผ่นดิน และลมรองน้ำรองแผ่นดินนั้นให้พินาศไปแล้วจึงพินาศ”^{๑๓}

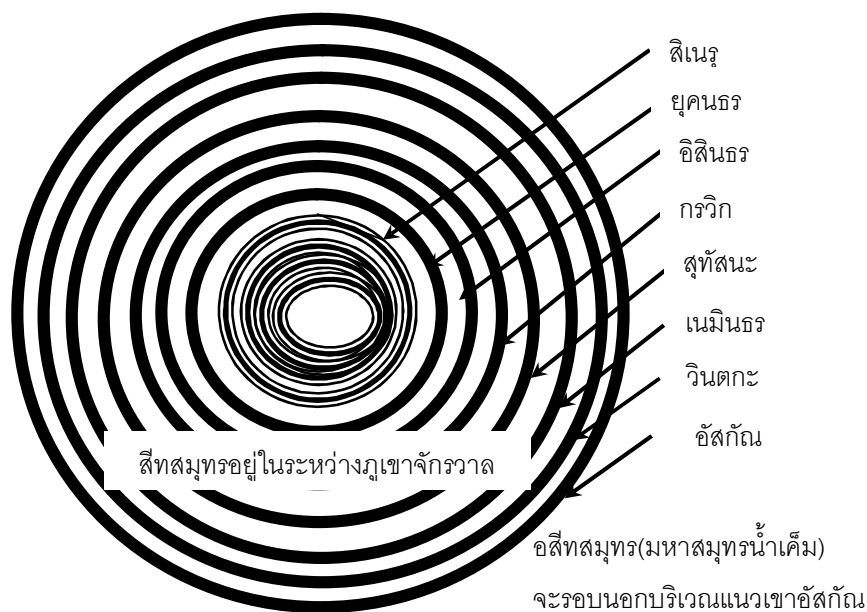
^{๑๑} พระสิริมงคลจารย์, จุกุวาททีปนี, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ: สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๔๘), หน้า ๒๕๖ (ไทย).

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน หน้า ๒๕๕.

^{๑๓} พระคัมภีร์สารัตถทีปนี ภาค ๑ , หน้า ๔๒๓.

๒.๓.๒. มหาสมุทรในจักรวาล

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วว่าที่แกนกลางของจักรวาลมีเขาสินี และมีภูเขาล้อมรอบ ช่องว่างระหว่างเขามีล้อมรอบเขาสินีนั้นมียมหาสมุทรในจักรวาลมียมหาสมุทร มหาสมุทรที่อยู่ในระหว่างภูเขจักรวาลเรียกว่า “สีทสมุทร” ส่วนที่ลึกที่สุดจะอยู่ระหว่างเขาสินีกับเขาอุคนธร กล่าวไว้ว่าความลึกเท่ากับเขาสินี ดังภาพข้างล่าง

รูปภาพที่ ๗. ภูเขจักรวาลและมหาสมุทร

มหาสมุทรสีทสมุทรที่ลึกที่สุดจะอยู่ระหว่าง สีเนรุกับเขาอุคนธร ซึ่งมีความลึกเทียบเท่ากับเขาสินี ที่เหลือก็จะลดหลั่นกันลงไป คุณสมบัติของมหาสมุทรสีทสมุทร หรือสีทันดรสมุทร ก็เรียกนั้นมีลักษณะเป็นมหาสมุทรแห่งการดูดกลืนสรรพสิ่ง แม้খনกยังถูกทำให้จมลงไป ในมหาสมุทรนั้น^{๑๔}

นอกจากสีทสมุทรแล้วที่เหลือจะเป็นมหาสมุทรน้ำเค็มที่ต้องอยู่บริเวณด้านนอกของ ภูเขอัสกัณ มหาสมุทรนี้มีทั้ง ๗ มีชื่อว่า อังคนวะ สาคร สีเนรุ สมุททะ ระตะนากะรัง ชลนิธิ อุทธิ ในคัมภีร์กล่าวว่ามีการเกิดในมหาสมุทรที่มีขนาดใหญ่อยู่ ๓ คลื่น ได้แก่ คลื่นมหินทะ ชัดน้ำ

^{๑๔}เรื่องเดียวกัน หน้า ๒๗๔.

ทะเลเข้าฝั่งได้ไกลถึง ๖๐ โยชน์, คลื่นกังคุ ชัดน้ำทะเลเข้าฝั่งไกลประมาณ ๕๐ โยชน์ และคลื่นโรหนุ ชัดน้ำทะเลเข้าหาฝั่งได้ไกล ๔๐ โยชน์ กล่าวว่า “. . . ในกาลใดคลื่นเหล่านั้นชัดเข้าหาจักรวาล ในกาลนั้นน้ำก็จะลดระดับลง แต่คลื่นที่กลับจากจักรวาลก็ทำระดับน้ำให้สูงขึ้น น้ำขึ้นน้ำลงในโลก . . .”^{๑๕}

๒.๓.๓. โลก โลกเป็นส่วนหนึ่งของปรากฏการณ์ของจักรวาล ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับโลกในคัมภีร์มีข้อความบางประเด็นที่ชวนให้คิด โดยเฉพาะเรื่องวันสิ้นโลก กำเนิดมนุษย์ ลักษณะของโลกที่ถูกห่อหุ้มด้วยธาตุ ดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม

วันสิ้นโลกในสัทตสุริยสูตร พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๓ กล่าวว่าไว้ว่าเมื่อดวงอาทิตย์ขึ้นครบทั้ง ๗ ดวงเป็นกาลอวสานของโลกมนุษย์ ในแต่ละขั้นตอนที่ปรากฏขึ้นมาดวงอาทิตย์ดวงใหม่โลกได้รับอิทธิพลของดวงอาทิตย์เริ่มตั้งแต่การแห้งของแหล่งน้ำ ตั้งแต่สระ ไปจนถึงมหาสมุทร จากนั้นก็จะเผาดินบนโลกให้ละลายไปสิ้น

กล่าวว่าโลกถูกห่อหุ้มตามลำดับจากชั้นนอกเข้าชั้นใน ลมหุ้มน้ำ น้ำหุ้มดิน จากข้อความที่ว่าด้วยเรื่องลมบรรลัยกัลป์ “. . . ทำลายสิ่งที่เป็นสังขารทั้งหมด พร้อมทั้งน้ำรองแผ่นดิน และลมรองน้ำรองแผ่นดินนั้นให้พินาศไป . . . อากาศเบื้องบนกับอากาศเบื้องล่าง มีแต่ความมืดมิดเป็นอันเดียวกัน”^{๑๖}

๒.๓.๔. วัฏของจักรวาล เป็นไปตามธรรมชาติของกฎไตรลักษณ์ จักรวาลมีทั้งเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไป พระพุทธศาสนาได้กล่าวว่าอายุของจักรวาลมีอายุเป็นมหากัปซึ่งแบ่งออกเป็น ๔ ช่วงแต่ละช่วงเรียกว่าอสงไขยดังนี้

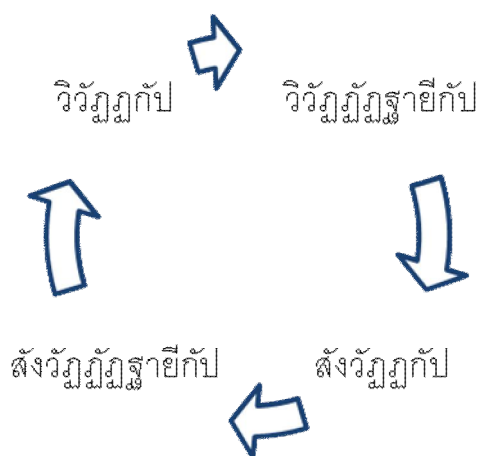
- อสงไขยที่ ๑ ชื่อว่า สังวัฏฐะ
- อสงไขยที่ ๒ ชื่อว่า สังวัฏฐัญญายี (ลักษณะของตั้งอยู่)
- อสงไขยที่ ๓ ชื่อว่า วิวัฏฐะ
- อสงไขยที่ ๔ ชื่อว่า วิวัฏฐัญญายี^{๑๗} (ลักษณะของการตั้งอยู่)

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน หน้า ๒๘๖.

^{๑๖} พระสารีบุตรมหาเถระ. สารัตถทีปนี ฎีกาพระวินัย ภาค๑, แปลโดย สิริ เพ็ชรไชย, ฉบับพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๒, หน้า ๔๒๓-๔๒๓.

^{๑๗} พระอุปัชฌาย์, อมตรสธารา อรรถกถาอนาคตวงศ์, แปลโดย ประภาส สุระเสน, (กรุงเทพฯ: ชีรพงษ์การพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๘๙.

เมื่อรวมระยะเวลาอสงไขยทั้ง ๔ เข้าด้วยกันแล้วเราเรียกว่า มหากัป^{๑๙} จักรวาลในอสงไขยที่ ๑ และ ๒ เป็นช่วงที่จักรวาลเป็นกัปที่เสื่อมเป็นช่วงของความพินาศ และเป็นช่วงเวลาที่เกิดความพินาศ เรียกเป็น สังวัฏฏัญญาอี หมายถึง อสงไขยกัปที่ตั้งอยู่ในความพินาศ ส่วนในอสงไขยที่ ๓ และ ๔ อยู่ในช่วงที่จักรวาลกำลังเกิดกำลังพัฒนาเจริญขึ้น และเวลาที่จักรวาลเจริญถึงที่สุดเรียกว่า วิวัฏฏัญญาอี

รูปภาพที่ ๘. ผังวิวัฒนาการของกัป

ความพินาศแห่งกัปมีด้วยกัน ๓ สาเหตุ ถ้าพินาศด้วยไฟ อาณาเขตครอบคลุม พรหมชั้นอาภัสระ, พรหมชั้นสุภกิณห์และชั้นเวฬุผละ ถ้าพินาศด้วยน้ำ จะกินอาณาเขตตั้งแต่ชั้นสุภกิณห์ลงมา และถ้าพินาศด้วยลมตั้งแต่พรหมชั้นเวฬุผละลงมา

๒.๓.๕. จำนวนของจักรวาล

คัมภีร์ในพุทธศาสนากล่าวไว้ชัดเจนว่าจักรวาลมีมากมายนับไม่ถ้วนเป็น”อนันตจักรวาล” ยากที่จะหยั่งรู้ได้ ยกเว้นพระพุทธานุภาพเท่านั้นที่จะหยั่งรู้ได้^{๒๑}

พระพุทธเจ้าทรงแสดงเรื่องโลกธาตุขนาดต่าง ๆ ตั้งแต่ สหัสสิจุพนิกาโลกธาตุ^{๒๐} (โลกธาตุอย่างเล็กมี ๑,๐๐๐ จักรวาล), ทวิสหัสสิมัชฌิมิกาโลกธาตุ (โลกธาตุขนาดกลางมีล้านจักรวาล) และตีสหัสสิมหาสหัสสิโลกธาตุ (โลกธาตุอย่างใหญ่มีแสนโกฏิจักรวาล) ซึ่งพระองค์จะเปล่งพระสุระเสียงได้ไกลถึงตีสหัสสิมหาสหัสสิโลกธาตุ หรือมากกว่านั้นก็ได้

^{๑๙} กัป ,กัลป์ หมายถึง ระยะเวลาอันยาวนานที่ไม่สามารถคาดคะเนได้

^{๒๐} สิ่งที่น่าับไม่ได้ มีที่สุดที่บุคคลรู้ไม่ได้ ๔ อย่าง คือ (๑) หนูสัตว์ (๒) อากาศ (๓) อนันตจักรวาล (๔) พระพุทธานุภาพที่หาประมาณมิได้ สิ่งเหล่านี้อันใด ๆ ไม่อาจรู้แจ้งได้, จาก ขุ.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๖๔/๕๖๔

^{๒๑} อ.ต.ก.อ. (ไทย) ๒/๘๑/๒๓๔

จักรวาลในพุทธศาสนาตามคัมภีร์กล่าวไม่ได้มีเพียงจักรวาลเราเท่านั้น ยังมีจักรวาลอื่นอีกเป็นแสนโกฏิจักรวาล เรียกว่า อนันตจักรวาล จัดกลุ่มของจักรวาลตามทัศนะของพุทธศาสนาออกเป็น ๓ กลุ่ม คือ

๑. กลุ่มจักรวาลขนาดเล็ก มีพื้นจักรวาล
๒. กลุ่มจักรวาลขนาดกลาง มีล้านจักรวาล
๓. กลุ่มจักรวาลขนาดใหญ่ มีแสนโกฏิจักรวาล (ล้านล้านจักรวาล)